

TRIANONI KISEBBSÉGEK.

— *Kisebbségjogi összefoglalás* —

A TRIANONI béke, tudjuk, közel három és félmillió magyart, több mint másfél millió tótot, egy milliónál több németet, közel félmillió rutént és együttvéve körülbelül ugyanennyi horvátot,¹ sokácot, bunyevácot, vendet idegen uralom alá juttatott: kereken hétmillió hű fiát az ezeréves magyar hazának. A gazdasági és szellemi kultúra jóval alacsonyabb fokán álló anyanemzetéhez csatoltak együttvéve valamivel több, mint három millió magyarországi oláhot és szerbet. Anyanemzetéhez csatolható cseh Magyarországon nem találtatván, kereken három és félmillió nemcsehnyelvű népességet juttattak a Nagyhatalmak cseh imperium alá. Az autonóm társországokbeli horvátok és szlovének hozzászámításával közel kilencmillió lélek került a kis nemzeteket „felszabadító” jóvoltából — idegen imperium alá. Ezekről az ezeréves Magyarország testéből kitépett „trianoni kisebbségekről”, jogi és tényleges helyzetükről szeretnék széles ecsetvonásokkal, csak néhány nyers színfoltban képet adni.

Hiába hangoztatta a magyar béke delegáció a békekonferencia előtt, hogy „nem veheti magára a felelősséget azért, hogy magyarjku honfitársait, továbbá a szlovákokat, a ruténeket, a szászokat és azokat a többi nemzetiségeket, amelyek a magyar hazához és Szent István Koronájához mindig hívek voltak, az elnyomatásnak és az üldözésnek kiszolgáltassa”.² Hiába mutatott rá a béke delegáció arra, hogy a béke tervezet szerint létesülő új államoknak sokkal kedvezőtlenebb lesz a nemzetiségi struktúrája, mint aminő Magyarországé volt.³ Hiába

¹ A fenti adatoknál nem vettük figyelembe Horvát-Szlavonországok népességét. (1910 évi adatok szerint 1,638.354 horvát (62·5%), 644.599 szerb (24·6%), 134.078 német (5·1%), 105.948 magyar (4·1%), 99.119 sokác, bunyevác, tót és rutén (4·2%).

A szorosabb értelemben vett Nagy-Magyarországtól elcsatolt területek pontos és részletes adatait lásd Buday László: Magyarország Küzdelmes Évei. Budapest 1923. 18. lapján.

² A Magyar Békétárgyalások. II. kötet 79. lap.

³ U. o. 64. lap.

Az utódállamok kedvezőtlenebb nemzetiségi összetételét az alábbi adatok mutatják: A régi Magyarország 18 millió lakosa közül kereken 10 millió (54·5%) volt a magyar. Csehszlovákia 13 millió lakosa közül csak 6 millió (45·9%) a cseh; Románia 16 millió lakosa közül 10 millió (65·9%) a román, e mellett azonban Erdélyben a lakosságnak közel a fele nyelvi kisebbséghez tartozik (túlnyomórészt magyarok és németek); a S. H. S. Királyság 13 millió lakosa közül mindössze 5 millió (38%) a szerb. (Kovács A.: Three Nationality States instead of One. 1921.). Azoknak a tábláknak a részletadatai, amelyeknek alapján e tájékoztató főszámokat közöljük, a határok végleges megállapítása és az elcsatolt területek népességének a községig lemenő pontossággal történt kiszámítása óta némileg eltolódhattak, de az arány többség és kisebbségek között nagyjában ugyanaz maradt. A három utódállam közül Románia az egyetlen, amelyben a románok abszolút többségben vannak; itt is kedvezőbb volna a nemzetiségi megoszlás Erdély nélkül. A románok arányszáma 65 százalékról 75 százalékra emelkednék. A Magyarországtól elcsatolt terület nélkül, Cseh-Morvaországban és Sziléziában a csehek és a S. H. S. királyságban a horvátokkal együtt, a szerbek is abszolút többségben volnának, ma csak relatív többségük van.

vetette fel a magyar delegáció a békekonferencia előtt azt a kérdést: „nem sokkal helyesebb volna-e az ezeréves Magyarország keretein belül meghagyni a nemzetiségeket és azoknak széleskörű autonómiát biztosítani, mintsem magyarokból és más magyarországi nemzeti-ségekből alkotni új elnyomott nemzetiségeket“.¹

A Millerand-féle kísérőlevél és a Szövetséges és Társult Hatalmak válasza egy-egy lakonikus mondattal intézte el az érvek egész sorával alátámasztott magyar jegyzékeket, amelyek a kisebbségi kérdéssé átkeresztelt nemzetiségi kérdésre, továbbá az ezzel szervesen összefüggő népszavazásra és a határok kérdésére vonatkoztak.⁸

A területi változásoknak és a kisebbségi problémának egybekapcsolásából születtek meg a párizskörnyéki úgynevezett kisebbségvédelmi szerződések, köztük időrendben elsőnek (1919 június 28) a Lengyelországgal kötött kisebbségi szerződés. Ennek a tervezetét részletes kísérőlevéllel juttatta el a békekonferencia elnöke, Millerand Paderewski lengyel miniszterelnökhöz, kifejtvén a kisebbségvédelmi klauzulának nemzetközi jogi és politikai jelentőségét. Clemenceau levele különösen azt emeli ki, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak „nem vonhatják ki magukat ama kötelezettség teljesítése alól, amely lehető legtartósabb és a lehető legünnepeleyesbb formában biztosítékokat nyújt bizonyos alapvető jogok tekintetében arra, hogy (a Lengyelországnak juttatott területnek) lakossága a szükséges védelemben fog részesülni tekintet nélkül a lengyel alkotmány szervezetében bekövetkezendő változásokra“.³ A Paderewskihez intézett levél hivatkozik arra is, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak a jelentékeny, új területekhez juttatott többi államokkal is hasonló szerződéseket fognak kötni. A trianoni határok kényszerzubbonyába szorított Magyarország szomszédai kénytelen-kelletlen alá is írták és ratifikálták a hatalmas területnyereségükre utaló és az új területük tulajdonjogára betáblázott kisebbségvédelmi szerződéseket. Ez más szóval azt jelenti, hogy Magyarország területi megcsonkításának nemzetközi politikai és jogi ellentétele a Magyarországtól elszakított kisebbségek szellemi és gazdasági kultúrájának csonkítatlan biztosítása. Magyarország területi integritásának megbontását a szomszéd államok az uralmuk alá jutott kisebbségek gazdasági és kulturális integritásának biztosításával kötelesek legalább némiképpen kiegyenlíteni. Hasikerül kimutatni azt, hogy ezek az államok az uralmuk alá jutott kisebbségekkel jogilag és ténylegesen nem úgy bánnak, mint aminő bánásmódra őket a Szövetséges és Társult Főhatalmakkal kötött kisebbségvédelmi szerződések

¹ U. o.

² U. o. XXII. és XXIII. sz. jegyzékek.

³ H. W. V. Temperley: A History of Peace Conference of Paris. Vol. V. p. 434.

⁴ A Szövetséges és Társult Főhatalmak a S. H. S. királlyal és Csehszlovákiával külön-külön 1919 szeptember hó 10-én Saint Germain en Laye-ben, Romániával 1919 évi december hó 9-én Párizsban kötötték meg az úgynevezett Kisebbségi Szerződéseket. Ezeknek szövegét lásd Baranyai Zoltán: „A Kisebbségi Jogok Védelmének Kézikönyvé“-ben (1925. II. kiadás), ugyanott báró Wlassics Gyulának, a kisebbségi jog magyarországi nagymesterének bevezető tanulmányát a kisebbségi jogvédelemről (5—19. oldal), Danilovics cikkét, amelyekben a szerződések tömör és világos magyarázatát adja (191—208. oldal); végül Baranyai Zoltán tanulságos és érdekes fejtegetéseit a kisebbségi kérdés történetéről és legújabb fejleményeiről. A kötet végén (288—318. lap) a folyóiratokat is felölelő bibliográfia.

kötelezik, akkor egyúttal kimutattuk azt is, hogy szomszédaink megszegték azt a kikötést, azt a feltételt, amely alatt a régi Magyarország területének kétharmadát nekik ajándékozta az antant. Az „ajándékozási“ szerződésnek be nem tartása elegendő jogcím a jogügylet felbontására. E bontó feltétel fennforgásának megállapítása és az ezzel járó politikai és jogi következmények levonásának szorgalmazása a Nemzetek Szövetségének a tiszte és feladata, hiszen az ő oltalma alá helyeztetett mind a három kisebbségi szerződés.

A velünk szomszédos utódállamok arra kötelezték magukat, hogy a kisebbségi szerződésekben foglalt rendelkezéseket „alaptörvényekül“ ismerik el. Ebből a kötelezettségből önként következik mindenképp az, hogy az S. H. S. királyságnak, Romániának és Csehszlovákiának¹ írott alkotmánya lévén — a szóbanforgó kisebbségvédelmi rendelkezéseket magába az alkotmánylevélbe, illetőleg ennek kiegészítéseként úgynevezett alkotmánytörvénybe kellett volna beiktatni.

A SZERB-HORVÁT-SZLOVÉN KIRÁLYSÁG alkotmánya (1921 július 28) a kisebbségi szerződés rendelkezéseit nem foglalja magában; alkotmánymódosító, vagy kiegészítő törvény alakjában sem. Ez azt jelenti, hogy az S. H. S. állam írott alkotmánya szerint nincsen alkotmányjogi garancia arra, hogy a törvényhozás csak a nemzetgyűlés előzetes feloszlata után, illetőleg csak $\frac{3}{5}$ szótöbbséggel hozhatna olyan törvényt, amely megváltoztatja a kisebbségi szerződés klauzuláit.² Az tagadhatatlan, hogy az S. H. S. alkotmányban vannak oly rendelkezések, amelyek némileg hasonlítanak az S. H. S. kisebbségi szerződésben foglaltakhoz. De csak hasonlítanak. Lényeges elvi eltérés a kettő között az, hogy az S. H. S. alkotmány a polgári alapjogok körülírását nem vetíti — hogy úgy mondjam — kisebbségjogi síkba is. Pedig itt ez a fontos! A sajtószabadságnak (Alkotm. 13. cikk), az egyesülési és gyülekezési szabadságnak (14. cikk) deklarálása közvetve természetesen magában foglalja azt a jogot is, hogy a sajtótermékek kisebbségi nyelven is megjelenhessenek, hogy nyilvános gyűlések szónokai ezt a nyelvet is akadálytalanul használhassák. Az alkotmány betűje azonban — eltérően a kisebbségi szerződéstől (7. cikk) nem szól arról, hogy „egyetlen egy szerb-horvát-szlovén állampolgár sem korlátozható abban, hogy bármely nyelvet szabadon használhasson a sajtóban, vagy a nyilvános gyűléseken“. Az alkotmány hiányzó betűjétől a törvény kétértelmű és a rendelet tiltó betűin át a végrehajtó közeg önkényes eljárásához visz az út a nemzetközi szerződésben „védett“ kisebbségektől a déli végek elnyomott magyarjaihoz, svábjaihoz. ..

Valamivel beszédesebb a szerb alkotmánylevél az iskolakérdésben. Nincs köszönet a háromszavas alap gondolatban: „Az oktatás állami.“

¹ Az Ausztriához „Burgenland“ néven csatolt terület (221.000 német, 45.000 horvát és 25.000 magyar) kisebbségjogi és politikai vonatkozásainak taglalását szándékosan mellőzzük, mert a burgenlandi kérdésnek a főkomponensei nem annyira a kisebbségi probléma körébe tartoznak, hanem inkább a magyar-osztrák-német kapcsolatok politikai és etikai szemszögéből ítélendők meg.

² Az S. H. S. alkotmány 126. cikke szerint az alkotmánymódosításnak ez a két féle alternatív módja lehetséges a szerint, hogy a királytól, vagy magától a nemzetgyűléstől ered-e az alkotmánymódosító, illetve kiegészítő javaslat.

(16. cikk.) Szomorúan stílszerű sírfelirata a Magyarországtól elcsatolt déli vármegyékben fennállott több mint hatszáz felekezeti elemi iskolának!¹ A felekezeti iskolákat — Nagy-Magyarországon ezeken volt az oktatásügy súlypontja — nyilvánossági jellegüktől megfosztja, magániskolákká degradálja a szerb alkotmány és engedélyezésük feltételeinek megállapítását „külön“ törvényre bízza, megfélemlítve arról, hogy a kisebbségi szerződés kifejezetten elismerte a vallási és nyelvi kisebbségek iskolaállítási jogát, ideértve az anyanyelv szabad használatát is. (8. cikk.) Ennek a szerződésnek 9. cikkével némi rokonságot mutat az alkotmánynak az a rendelkezése, amely szerint „más fajhoz tartozó és más nyelvet beszélő kisebbségek elemi oktatásban anyanyelvükön részesülnek, mégpedig a törvényben előírt kedvezményekkel“. Nincs helyünk arra, hogy e „kedvezményeket“ jogkritikailag boncoljuk. A tényleges helyzetet jellemzi azon jelenség, amelyet a kisebbségek akasztófahumora „névvegyelemzés“-nek nevezett el. E származáskutató eljárásnak munkásai: a szerb iskolaigazgatók. Kisebbségi tanítási nyelvű párhuzamos osztályok létesítése — a fennálló rendeletek szerint — legalább 30 kisebbségi iskolaköteles jelentkezésétől függ, a valóságban pedig attól, vajjon az iskolaigazgató nem talál-e például harminc jelentkező magyar gyermek között legalább egy olyat (ha negyvenen jelentkeztek, legalább tizenegyet), akit véletlenül Rácznak hívnak. Világos, hogy ez a kis „rác“ nem lehet magyar, még abban az esetben sem, ha történetesen csak magyarul tud. Nemrégiben a belgrádi közoktatásügyi minisztérium rendelete betiltotta ezt a kitűnően bevált beiskolázási rendszert, pedig ez igen üdvösnek bizonyult államháztartási és takarékosági szempontból is, hiszen számos magyar kisebbségi iskola, illetőleg párhuzamos osztály fenntartását feleslegessé teszi a jelentkezett magyar iskolásgyermekeknek a szerb és néha a német iskolába történt hatósági átutalása révén. A minisztérium legújabb rendelete szerint „az elemi iskolák négy alsó osztályába kizárólag a szülők kívánsága szerint kell beírni a tanköteleseket“.² Ezzel a rendelettel a „névvegyelemzés“ tántoríthatatlan hívei, a szerb iskolaigazgatók, hadilábon állanak.

A kisebbségi szerződés a szerb uralom alá jutott vallási és nyelvi kisebbségeknek középiskolák fenntartását is biztosítja. A belgrádi szkupstina előtt új középiskolai törvényjavaslat fekszik, amely egyetlen szóval sem említi kisebbségi középiskolát, sőt felekezeti középiskoláról sem akar tudni. A jelenleg fennálló állami középiskolai magyar és német tagozatok existenciája törvénnyel biztosítva nincsen és teljesen a végrehajtó hatalom kegyeitől függ. A középiskolai javaslat szerint középiskolai tanulók „intellektuális, morális, esztétikai és higiénikus tökéletesítésük céljából egyesületeket alkothatnak, de semmi esetre sem néptörzsi vagy vallási alapon“. (68. cikk.) Magyar vagy német ifjúsági önképzőkörök, valláserkölcsi egyesületek, például Mária-kongregációk alakítása ellen irányul ez a cikk. Célja: az eddigi tény-

¹ Magyar Kisebbség. Nemzetpolitikai Szemle 1928 szeptember 1. (17. szám) 649. lap.

² Berkes József: Szerbia közoktatásügye. (Az elszakított magyarság közoktatásügye. Szerkesztette és bevezetéssel ellátta: Komis Gyula.) Budapest, 1927. 132 lap.

leges s csak rendeletekre támaszkodó állapotnak a törvényesítése. Ez a legalizálás mindenesetre illegális a kisebbségi szerződés szempontjából.¹

„Ami a szerb és általában az idegen uralom alá jutott magyar, német stb. kisebbségek gazdasági helyzetét illeti, az „agrárreform“ szociális varázsköntösébe bujtatott jogfosztásokat kell kiemelnünk, — nem szólva az ipar, kereskedelem, az adó- és hitelügy stb. terén is mutatkozó súlyos anomáliákról. Jellemző hézaga valamennyi kisebbségi szerződésnek, hogy — eltérően az emberi jogok felsorolásának amerikai és francia klasszikus mintáitól — csak az élet és a személyes szabadság védelmét biztosítják, a tulajdon szentségét nem. Az utódállamok úgynevezett földreformjai ennek a hiánynak ellenére is beleütköznek a kisebbségi szerződésekbe, nevezetesen abba az alapon doltszerű rendelkezésébe, amely az S. H. S. kisebbségi szerződésben a következőképpen hangzik: „azok a szerb-horvát-szlovén állampolgárok, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot és ugyanazokat a biztosítékokat élvezik, mint a többi szerb-horvát-szlovén állampolgárok“. Nyilvánvalóan nem fér össze ezzel a cikkel az az eljárás, — hogy csak egy példát említsünk a jugoszláviai földreform végrehajtása köréből — amidőn a szerb hatóságok a nyelvi kisebbséghez tartozás megtagadásától tették számos esetben függővé az igényjogosultak földhözjuttatását. Általában nem fér össze ezzel a cikkel olyan törvény, rendelet, hatósági intézkedés, — nehéz volna valamennyit felsorolni — amely gátat vet annak, hogy a kisebbségek ugyanolyan jogi és tényleges feltételek mellett és körülmények között ápolhassák, fejleszthessék szellemi és gazdasági kultúrájukat, mint a többség.

ROMÁNIA meghatalmazottja a kisebbségi szerződés megkötésénél (Párizs, 1919 december 9) nem olyan nagynevű politikus volt, mint Nagy-Szerbia atyja: Pasics. A román király Constantin Coanda tábornok, hadtestparancsnok, királyi hadsegéd, volt miniszterelnököt jelölte ki e feladatra, amelyre más regátbeli politikus — úgy látszik — nem vállalkozott. Az indokolásszem bevezetés szerint „ama szerződések értelmében, amelyeket a Szövetséges és Társult Főhatalmak aláírásukkal elláttak, a Román Királyság nagy területi gyarapodáshoz jutott, illetőleg fog jutni“.² Ennek fejében Románia „saját akaratából a szabadság és az igazságosság határozott biztosítékait óhajtja megadni mind a régi Román királyság minden lakójának, mind pedig az újonnan hozzácsatolt területek lakóinak és pedig fajra, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül“.

Mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy Románia ezt a „saját akaratából“ kötött kisebbségi szerződést alkotmánylevelébe nem vette föl. Maga Bratianu miniszterelnök volt a leginkább ellene, azt mondván, hogy a „kisebbségi nyelvek használatát nem az alkotmányban, hanem külön törvényben kell rendezni“. Legjellemzőbb Dissescu

¹ Gáj József: A jugoszláv vallási és nemzeti kisebbségek és az új középiskolai törvényjavaslat. Magyar Kisebbség 1927 március 15. (6. szám) 198—204. lap.

² Már megtörtént a trianoni szerződéssel.

szenátornak, az alkotmányjavaslat előadójának az a kijelentése, amely szerint a kisebbségi jogoknak külön beiktatása az alkotmányba ennek 5. cikke folytán vált feleslegessé. Ez a cikk így hangzik: „A románok faji, nyelvi és vallási különbségre való tekintet nélkül élvezik a lelkiismereti szabadságot, a tanszabadságot, a sajtószabadságot, a gyülekezési szabadságot, az egyesülési szabadságot, valamint a törvények által megállapított összes szabadságokat és jogokat.“ Dissescu szenátor szerint ebben a cikkben „biztosítva vannak a kisebbségek olykép, hogy maguk is többségek(?)“¹ Szójátékos rabulisztika ez vagy kegyetlen iróniába burkolt cinikus bevallása a valóságnak?

Éles jogászai logikával mutatja ki Balogh Arthur, a politikának volt kolozsvári professzora, ma a kisebbségi jognak úttörő művelője, hogy a kisebbségi szerződésnek Romániában mégis törvényereje van; annak ellenére, hogy — a ratifikálástól (Monitorul Oficial 1920 augusztus 30, Nr. 140) eltekintve — a szerződésben foglalt rendelkezések végrehajtását célzó törvény nem alkotott, sőt rokontárgyú törvények megszövegezésénél is a szerződés figyelembevételét következetesen mellőzik. A román alkotmánynak a nemzetközi szerződések kötelező erejére vonatkozó cikkéből (88.) vezeti le Balogh professzor a kisebbségi szerződésnek elméletileg kötelező közjogi erejét.² E megállapítását azonban ő maga is főleg csak arra használja, hogy rámutasson arra a mély jogi szakadékra, amely a kisebbségi szerződés és a román törvények és rendeletek között tátong. Ezt a szakadékot Románia kisebbségi politikának nevezett romboló munkája a kisebbségek szellemi és gazdasági kultúrájának romjaival hordja tele.³

A párizsi kisebbségi szerződés szerint minden román állampolgár faji, nyelvi vagy vallási különbség nélkül a törvény előtt egyenlő és ugyanazokat a polgári és politikai jogokat élvezi. (8. cikk.) Törvényellenes letartóztatások, házkutatások, kiutasítások, választási terror, magyar szavazatoknak hihetetlen kicsinyes ürügyekkel történő visszautasítása, választási urnák feltörése stb., stb. csak csonka tartalomjegyzékszerű felsorolását adják annak, miként valósítják meg a románok az életben ezt a jogegyenlőséget.

„A vallási, hitbéli vagy felekezeti különbség egyetlen román állampolgárra se lehet hátrányos nyilvános állások, hivatalok és méltóságok elnyerése tekintetében“ — mondja továbbá a szerződés. A román nyelvi vizsgán elbuktatott, állásukból elbocsátott katolikus és protestáns állami tisztviselők, tanárok ezrei, akik részben a csonka hazába „repatriáltak“, részben odahaza Erdélyországban a legnagyobb nyomorúságban tengődve, a kisebbségi sors keserves kálváriáját járkák, — élő illusztrációi e rendelkezés végrehajtásának. A magyar és német többségű városok önkormányzatának teljes megsemmisítése az önkormányzati testületekből is majdnem teljesen kiszorította a magyar és német tisztviselőelemet.

¹ Balogh A.—Szeghő I.: Románia új alkotmánya. 8. lap és 15. lap.

² Balogh: Les Droits des Minorités et la Défense de ces Droits en Roumanie. (Revue de Droit International. 1925. p. 168—169.

³ Az erdélyi kisebbségek jogi és tényleges helyzetének e vázlatát túlterhelni a „Gyulafehérvári Határozatok“ méltatásával. Erről v. ö. Szász Zsombor: „Erdély Romániában“ című kiváló munkáját. 15. lap skk.

A kisebbségeknek a párizsi szerződésben (9. cikk) biztosított iskolaállítási jogát a román tanügyi hatóságok olyképp respektálják, hogy a kisebbségi nyelvű felekezeti iskolákat sorra bezárják. Az erdélyi kisebbségek, élükön a szám szerint legnagyobb magyarsággal, szizifuszi munkát végeznek, hogy — ugyanakkor, amidőn felekezeti iskoláik fenntartására szolgált földbirtokuk az agrárreformnak nevezett földrablás áldozatául esett, az új rezsimnek bolsevista ízű gazdasági politikájától egyelőre még megkímélt utolsó anyagi erőik megfeszítésével pótolják a bezárt iskolákat. Ennek ellenére a magyar iskolák száma mégis apad, jeléül annak, hogy még az összeomlás óta újonnan létesített felekezeti iskolák működését is számos esetben lehetetlenné tette a román tanügyi kormányzat. A magyar kisebbségi iskolaügy megbénításának, elsorvasztásának egyik kedvelt eszköze a nyilvánossági jognak, vagyis: az államérvényes bizonyítványok kiállítására vonatkozó jognak megtagadása. Kétséget nem szenvedhet, hogy az egyenlő elbánásnak és az egyenlő biztosítékok nyújtásának a kisebbségi szerződésben (9. cikk) körülírt elvével nem fér össze a nyilvánossági jog törvényes feltételeinek kisebbségellenes célzatú kiforgatása. Pleonasztikus pongyolasággá hangzik a pedáns jogász fölében az a fordulat, hogy a párizsi szerződés jogilag és ténylegesen is egyenlő elbánást biztosít a kisebbségeknek a többséggel, pedig a valóságban e köré a pont köré halmozódik Erdélyben és a többi elcsatolt területen is a kisebbségek legtöbb kulturális és gazdasági sérelme. E kétféle sérelmek összefoglaló példája a kisebbségi iskolák nyilvánossági jogának a kezelése. Ez nemcsak kulturális, hanem kenyérkérdés is, hiszen a nyilvánossági jogot nélkülöző magániskoláknak látogatása és elvégzése anyagi egzisztencia teremtésére irányuló célok nélkül olyan kulturális fényűzés, amelyet az elcsatolt területek vagyonos őslakosságának felső tízezrei közül is alig néhányan engedhetnek meg maguknak ma — az utódállambeli vagyondézmák és agrárreformok után. Elvárhatjuk-e egy szegény erdélyi protestáns vagy katolikus magyar munkástól, iparostól, vagyona utolsó roncsait felélő volt tisztviselőtől, földbirtokostól, hogy olyan magyar iskolába adja gyermekét, amelynek bizonyítványa még csak román vasúti bakterségre sem képesít, olyan államban, amelyben „a vallási, hitbeli, vagy felekezeti különbség egyetlenegy román állampolgárra sem lehet hátrányos a különböző foglalkozások és iparok gyakorlása tekintetében“. (Párizsi szerződés: S. cikk.)

Az a lelkiismeretlen játék, amelyet Románia a kisebbségi iskolák nyilvánossági jogának megvonásával folytat, végső fokon: a kisebbségek kulturális atomizálására, gazdasági és szociális szétmállasztására irányul a nyilvánossági jognak fukarul mért, határidőre árult állami monopóliumán keresztül. Az erdélyi kisebbségi iskolák nyilvánossági jogának kérdésében gazdasági, kulturális és kisebbségi nemzetpolitikai szempontok és érdekek összeshövednek az elszakított erdélyi magyarság fiatal nemzedékének a Trianon okozta gazdasági bomlás következményeivel súlyosbított problémájává. Ez a kérdés a külföldi diplomák nosztrifikálásának kérdésével együtt az erdélyi s általában az elszakított magyarság s a többi trianoni kisebbségek egyik legégetőbb problémája.

Az erdélyi kisebbségi oktatásügy másik súlyos baja: a beiskolázás kérdése. Ezzel kapcsolatban Erdélyben hasonló kisebbségellenes rendszert találunk, — végrehajtásában talán még brutálisabbat — mint aminő az S. H. S. uralom alá jutott kisebbségek kulturális helyzetének ismertetésében jellemzett „névvegyelemzési“ eljárás. A román uralom alatt ennek a kisebbségsorvasztó módszernek „jogi“ alapja az állami elemi oktatásról (1924 július hó 6), valamint a magánoktatásról (1925 december hó 22) szóló törvény. Az előbbi törvény értelmében „a román származású állampolgárok, akik anyanyelvüket elfeledték, kötelesek gyermekeiket csakis román tannyelvű nyilvános vagy magániskolában taníttatni“ (8. §.). A magániskolák tanításnyelvére vonatkozó rendelkezés szerint a tanítás nyelve csakis román lehet olyan magániskolában, amelyben román származású szülők gyermekei is járnak, egyébként a tannyelvet az iskolafenntartók határozhatják meg, az iskolába azonban csak azonos anyanyelvű tanulók vehetők fel. A zsidók magániskoláiban a tanítás nyelve vagy a román, vagy a héber nyelv. Az elismert római katolikus szerzetesrendek és iskolakongregációk által vezetett magániskolák tanítási nyelve csakis a román lehet).¹

Főlöszleges mondanunk, hogy a magyar vagy német kisebbséghez, vagy a román többséghez tartozás eldöntését nem a szülők nyilatkozatára bizzák, hanem hogy ezt a kérdést teljes önkényességgel a hatóságok döntenek el. A név nem magyar hangzása mellett fontos szerepe jut a vallásnak is. Ha a hatósági inkvizíció valószínűsíteni tudja, hogy a magyar iskolába jelentkező gyermek ősei között görög keleti vallású akad, vagy fordítva: ha a szülők nem tudják ennek ellenkezőjét beigazolni, — a gyermekeket irgalmatlanul román származásának minősíti a hatóság. Méltó párja ennek a „kulturális kényszerorozásának az, hogy erdélyi magyar zsidó gyermekek, akik más nyelven nem is tudnak, a románnyelvű kényszeroktatástól csak a hébernyelvű tanítás árán menekülhetnek meg.

A román kormány kisebbségirtó fegyvertárát teljessé teszi a „kultúrzoná“-nak nevezett „kulturpolitikai“ berendezés. „Kultúr-zóna“ román „művelődés“ politikai nyelven olyan területet jelent, amelyen a nyelvi kisebbségek számszerűen többségben vannak. Tehát olyan területet, amelyen — a kisebbségi szerződés szerint (10. cikk) „nem románnyelvű román állampolgárok jelentékeny arányban laknak“, miért is „a román kormánynak a közoktatásügy terén megfelelő könnyítéseket kell engedélyezni a végből, hogy ily román állampolgárok gyermekeit az elemi iskolákban saját nyelvükön

¹ Barabás Endre: Románia Közoktatásügye. (Komis Gyula: Az elszakított magyarság közoktatásügye című gyűjteményes munkának egy része.) 31. és 45. lap gondos kritikai ismertetését adja az elemi oktatásügynek. Ugyanebben a munkában (50—130-ig) található Jancsó Benedeknek, az erdélyi kérdés nagytudású nesztorának, két pompás tanulmánya a romániai középoktatásról és a főiskolai oktatásról. Mind a három tanulmány figyelemmel van a regátbeli román oktatásügy fejlődésére is és összehasonlító fejlődéstörténeti alapon tárgyalja az erdélyi magyar kisebbség oktatásügyi helyzetét.

² Pl. a Székelyföld, ahol a lakosság 79%-a magyar, 19%-a román. V. ö. Barabás: Az erdélyi kultúrzonák. Magyar Szemle. 1928. II. 154. l. skk.

tanítsák“.¹ Ennek — ugyebár, az volna az első feltételes hogy a tanító bírja az illető kisebbségi nyelvet. Pedig úgy látszik nem így van, mert hiszen különben Aciu Alexandria román szenátor nem panaszkodott volna arról, hogy a kultúrzóna iskoláiba „olyan embereket küldenek, akik csakis román nyelven értenek, akiknek semmi kapcsolatuk nincs a tanulók szüleivel, mert nem is ismerik ezek nyelvét“.² Így fest a gyakorlatban az állami oktatásról szóló törvény az a rendelkezése, amely szerint 50 %-os fizetési pótlékot, „kiküldetési jutalmat“ kap az a tanító, aki nem a kultúrzóna területéről való, de ott tanít. Sőt ugyanott ingyen földhöz is juthat az ilyen derék regátbeli román tanító, ha a kultúrzóna valamelyik községében végleg letelepedik. „1—10 hektár kiterjedésű telepítési földrészt kaphat a rendelkezésre állókból“ (159. §.) — mondja szó szerinti fordításban a törvény.³ Az erdélyi kultúrzóna fogalmát így lehetne meghatározni: „Magyar és német többségű erdélyi terület; iskoláit elárasztják regátbeli román tanítókkal, akik egy betűt sem tudnak magyarul és ezért a különleges pedagógiai képzésükért fizetési pótlékot és ingyen földet kapnak.“

Arról, hogy a „telepítési földrésznek ki ne fogyjanak, bőven gondoskodott az erdélyi „agrárreform“, amely ezen a ponton szorosan hozzákapcsolja a román kisebbségi kultúrpolitikát a telepítési és általában gazdasági politikához. Ahhoz az „egyenlőtlen elbánás“ elvén nyugvó, kisebbségtipró gazdasági politikához, ahhoz a földreformhoz, amellyel egy erdélyi szász képviselő szerint „kezdétét vette az erdélyi nemromán népek tragédiájának utolsó felvonása“⁴ ...

A CSEH-SZLOVÁK⁵ KÖZTÁRSASÁG elnökét a Szövetséges és Társult Főhatalmakkal kötött kisebbségi szerződés tárgyalásánál a cseh politikának két jellegzetes alakja, a cseh nacionalista Kramár, akkor miniszterelnök és a köztársaság külügyminisztere, a szocialista Benes képviselték. A szerződés bevezetése szerint Szlovákország népe önként határozta el Csehország, Morvaország és Szilézia népeivel az egyesülést s ehhez az únióhoz a Kárpátoktól délre lakó rutén nép is csatlakozott. Messzire vezetne ennek az „önkéntes“ csatlakozásnak körülményeit közelebbről vizsgálni, csak annyit jegyzünk meg itt, hogy a ma Szlovákországnak és Ruthénföldnek nevezett területen kerek egymillió magyar is él. Ezek talán még sem csatlakoztak önkéntesen Cseh-Szlovákiához, az ott élő németeknél, sőt a tótok és rutének túlnyomó többségénél

¹ A Székelyföld esetében ezenfelül olyan területről van szó, ahol az ottani székely közületeknek autonómiáját iskolai és egyházi ügyekben a párizsi szerződés is elismeri. (ír. cikk.)

² Barabás i. m. 36. 1.

³ Az állami elemi oktatásról. 1924 július 26. 159. §. Dr. Papp János: Törvények és Rendeletek Tára. I. kötet.

⁴ Idézve Szász Zsombor: „Erdély Romániában“ (135.1.) című munkája nyomán.

⁵ Eddig is mindenütt ezt a kötőjeles írásmódot használtuk. A kisebbségi és a trianoni szerződés hiteles szövege szerint ez a helyes, nemzetközileg elfogadott, írásmód. Érdekes, hogy a csehek irredenta és tót szeparatiztikus tüntetést látnak ennek az ártatlan kötőjelnek a használatában és az 1923 évi cseh rendtörvénybe ütköző „bűncselekmény“-nek minősítik. (Hassing: Die Tschechoslowakei. S. 473). Annak a „kiterjesztő“ törvényt magyarázatnak az alapján, amellyel ezt a törvényt derék magyar levante-oktatóinkra alkalmazzák a csehek, a Nagy hatalmak alattvalóit is porbe foghatnák, amiért kötőjellel látták el Cseh-Szlovákiát.

is¹ kétségbevonjuk ezt mindaddig, amíg az ellenpróba, a Millerand-féle Kísérőlevél szerint „felesleges“ népszavazás az ellenkezőjét nem bizonyítaná.

A kisebbségi szerződések az oltalmuk alatt álló személyek körét tekintve — egy népszövetségi szakértő felosztása szerint² — kétirányú védelmet nyújtanak: 1. Az élet és a szabadság teljes védelmét, a szabad vallásgyakorlatot biztosítják az ország minden lakosának születésére, állampolgárságára, nyelvi, faji, vagy vallási hovatartozására való tekintet nélkül. (Tágabb értelemben vett kisebbségi védelem.) 2. Az illető ország minden állampolgárának faji, nyelvi, vallási különbség nélkül biztosítják e szerződések a törvényelőtti egyenlőséget, a polgári és politikai jogegyenlőséget, bármely nyelv szabad használatát a magán-, vagy üzleti forgalomban, a vallási életben, a sajtó útján történő, vagy bármilyen közzététel terén, vagy nyilvános gyűléseken; ezenfelül a kisebbséghez tartozó állampolgároknak jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot biztosítják, mint aminőt a többi állampolgárok élveznek. így nevezetesen az oktatásügy terén. (Szűkebb értelemben vett kisebbségi védelem.) Az első csoportban említett jogok az általános emberi jogok fogalmi körébe tartoznak, a második csoport az állampolgári szabadságjogokat foglalja magában kisebbségi síkba vetített privilégium alakjában.³ Világos, hogy a 20. században az első csoport minden féligmeddig civilizált államban magától értetődő jogokra vonatkozik, tehát a második csoportba foglalt állampolgári szabadságjogokon van a hangsúly.

Hogy ezt a megkülönböztetést a tágabb és szűkebb értelemben vett kisebbségi védelem között éppen Cseh-Szlovákiával kapcsolatban tartottuk szükségesnek szöbáhozni, annak az az oka, hogy különösen Cseh-Szlovákiában mutatkozik kirívóan a szűkebb és tulajdonképpeni értelemben vett kisebbségi védelemre igényjogosultak körének összehurcolása. Az egyik fegyver — a többi utódállamok is éltek ezzel — a népszámlálás⁴ tendenciózus végrehajtása; a másik, amely jogi intézményszerűen Cseh-Szlovákiának dicstelen monopóliuma: az állampolgársági⁵ kérdés kezelése. A trianoni szerződés állampolgársági rendelkezései kétségtelenül kissé bonyolulttá tették ezt a kérdést, azáltal, hogy — a magyar béke delegáció javaslatait mellőzve — a községi illetőségre s nem a lakóhelyre építették fel a területelcsatolással kapcsolatos állampolgárságváltozást. Mindazonáltal a magyar községi törvény gyakorlatilag legfontosabb szakasza, amely a községi illetőség ügynevezett automatikus megszerzéséről szól, valamint az idevonatkozó háború előtti magyar joggyakorlat lojális alkalmazása lehetővé tette volna a gyakorlatban felmerülő kérdések helyes megoldását. Cseh-Szlovákiában azonban a Prágai Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság-

¹ V. ö. Steier Lajos: „A túrócszentmártoni deklaráció“ és a „cseh területi igények“ címmel a Magyar Szemle hasábjain megjelent két alapos tanulmányát.

² Rosting: The protection of Minorities by the League of Nations. 1923. (The American Journal of International Law. 1923. skl.)

³ V. ö. Ottlik László: Magyar nemzet — Cseh birodalom. Magyar Szemle 1928. II. kötet, 2. szám. 119. 1. (lent) sk.

⁴ Rakovszky Iván: La minorité Magyare dans la Slovaquie. 1921. 11. lap.

⁵ V. ö. Körmeny-Ékes Lajos érdekes cikkét a Magyar Szemle legutóbbi számában.

nak 1923-ban hozott döntése alapján olyan joggyakorlatot honosítottak meg, amely neveken kifejezve azt jelenti, hogy a felvidéki magyarság közéletének olyan kiválóságait, mint Szinyei-Merse István, Körmeny-Ékes Lajos és másokat, sok buzgó lelkes harcosát a magyar ügynek, a cseh-szlovákiai magyar kisebbség köréből kizárták. A kisebbségi sérelmek bátor hirdetőinek sora egyre ritkul... Egyre nő a cseh-szlovák állampolgárságuktól jogtalanul megfosztott és a Felvidékről kiüldözött magyar közéleti férfiak, politikusok, törvényhozók száma, a kenyerüket vesztett, kiutasított hontalanok hada.¹

Valóságos varázsvessző az állampolgársági kérdés Cseh-Szlovákiában, amelynek érintésétől évszázadokon át ott élő családok leszármazottjai máról-holnapra hontalanokká válnak, magyar kisebbségi követelések, panaszok a panasztevő ajkára fagynak. Iskolapolitikai téren is hasznos fegyver a községi illetőségi és az állampolgársági kérdés állandó feszegetése, mert hiszen mi sem könnyebb, mint kimutatni a magyar tanárokról, tanítókról, hogy nem cseh-szlovák állampolgárok, hogy tehát nincs joguk ottani magyar iskolánál tanítani. De alkalmas lehet ez a jogi „Damokles kard“ arra is, hogy az ottrekedt magyar tisztviselő kenyerét féltve, hatósági nyomás alatt „cseh-szlovák“ tanítási nyelvű iskolában írassa be gyermekét; hogy ne merjen a magyar kisebbségnek olyan mozgalmaihoz csatlakozni, amelyek a kisebbségi szerződés adta jogon (8. cikk) magyar kisebbségi iskolák engedélyezését szorgalmazzák az elcsehesített iskolák helyébe.

Neves cseh jogászok könyvei és jogi értekezései több helyütt akaratlanul is elárulják, hogy Cseh-Szlovákia csak a külföldnek szánt szemfényvesztő jogi dekórumnak tekinti a kisebbségi védelmet, befelé még elméletileg is negálja azt. A brünni Masaryk-Egyetem közjogi tanára, F. Weyr, csehnyelvű közjogában nem rejti véka alá azt a véleményét, hogy a kisebbségi szerződésnek alapvető rendelkezése, amely szerint semminemű cseh-szlovák törvény, rendelet, vagy hivatalos intézkedés nem lehet ellentétben és nem hatályos a kisebbségi szerződés rendelkezéseivel szemben, — „elméletileg hibás és gyakorlatilag nem érvényesülő“ megkötése a cseh-szlovák nemzet törvényhozói szuverenitásának, a kisebbségi szerződés ezért — Weyr szerint — legfeljebb erkölcsileg kötelező a törvényhozás tagjaira. A vállalt nemzetközi kötelezettség belső kisebbségjogi beváltása tekintetében azt az elasztikus fordulatot használja, hogy a cseh-szlovák alkotmányban a kisebbségek védelmére vonatkozóan foglalt rendelkezések „lényegükben“ megegyeznek a kisebbségi szerződéssel. Példaképpen csak egy lényeges eltérésre mutatunk rá. A kisebbségi szerződés (8. cikk) nem köti feltételhez a kisebbségeknek azt a jogát, hogy saját költségükön iskolákat létesítsenek és azokban anyanyelvüket használhassák. A cseh-szlovák alkotmány ezt a jogot oda módosítja, hogy „amennyiben“ a törvény megengedi magániskolák létesítését, a kisebbségek is létesíthetnek ilyent. Iskolapéldája ez a feltételes privilégiumnak, más szóval: a fából vaskarikának.

¹ V. Ö. L. P. Mair: The Protection of Minorities. London 1928. p. 225. A külföld is kezd már fölfigyelni a „demokratikus“ Cseh-Szlovákia kisebbségirtó mesterkedéseire.

Egy másik esdi tudós: A. Hobza, aki elismert nemzetközi jogász, mulatságosan elmés magyarázatot talált erre a — törvényhozók többségének kegyétől függő, feltételes kisebbségi védelemre. A vallási kisebbségekkel kapcsolatban tárgyalja a kérdést és következőképpen okoskodik: a kisebbségi védelem maximuma az egyenlőség kisebbség és többség között. Ami a többségnek tiltva van, az természetesen tilos a kisebbségnek is, mert hiszen különben csorba esnék az egyenlőség elvén, több joga volna a kisebbségnek, mint a többségnek. Körmönfont logikájával ahhoz a végeredményhez jut a kiváló cseh tudós, hogy senkin a kerek cseh-szlovák világon nem esik sérelem, illetőleg mindenkin egyforma sérelem esik akkor, ha a cseh-szlovák törvényhozás eltörli a felekezeti iskolai rendszert, s ezzel együtt a magániskoláit is. Az igazán szót sem érdemel, hogy ezzel együtt eltörli a vallási kisebbségeknek azt a jogát, hogy iskoláik tanítási nyelvét maguk állapítsák meg. Hogy mindez nem száraz elméleti fantazmagória, hanem a cseh-szlovák kisebbségi iskolaügyet fenyegető praktikus veszély, az kitűnik abból is, hogy már az alkotmány tárgyalásakor is oly szövegben állapodott meg az akkor még kisebbségi képviselők nélkül ülésező alkotmányozó nemzetgyűlés, amely szöveg alkotmányjogi szempontból minden pillanatban lehetővé teszi a felekezeti iskolarendszer teljes eltörlését. Ha ez bekövetkezik, akkor a szegény cseh gyermekek ezentúl csak az egyre szaporodó cseh tanítási nyelvű állami iskolákba járhatnak, a magyar gyermekek abban a mértékben szorulnak majd ki a csekély számú és egyre fogyó, papíron magyar tanítási nyelvű, állami iskolákból, aminő arányban a cseh tanügyi hatóság ezeket az iskolákat is beszűnteti.

Az állami oktatás terén uralkodó helyzetet legjobban a tótok iskolai viszonyaival szemléltethetjük. A cseh-szlovák kisebbségi szerződésnek egyik nevezetessége, hogy egyik rendelkezése alapján kétségtelenül nemzetközileg védett nyelvi kisebbségnek minősíthetők a tótok is. A szerződés 9. cikke szerint:

„Olyan városokban és kerületekben, ahol nem cseh nyelvű cseh-szlovák állampolgárok jelentékeny arányban laknak, a cseh-szlovák kormány a közoktatásügy terén megfelelő könnyítéseket fog engedélyezni a végből, hogy ily cseh-szlovák állampolgárok gyermekeit saját nyelvükön tanítsák. Ez a rendelkezés nem akadályozza a cseh-szlovák kormányt abban, hogy a c s e h nyelv oktatását kötelezővé ne tegye.“

Kétség nem fér ahhoz, hogy a felvidéki tótok „nemcsehnyelvű“¹ cseh-szlovák állampolgárok. Ergo: joguk van a tótoknak olyan kerületekben és városokban, ahol a jelentékeny arányban laknak, követelni, hogy gyermekeiket saját nyelvükön (vagyis: tót nyelven) tanítsák. A tényleges helyzet — a tót néppárt lapja, a „Slovák“, szerint — az, hogy „az elemi iskola első osztályától kezdve, a cseh nyelvvel gyötrik“ a kis tót nebulókat; hogy a tótoknak „egyetlen gimnáziumuk, egyetlen polgári iskolájuk, egyetlen tanítóképzőjük sincsen“, mivel „a professzorok 80—90%-a cseh és a tankönyvek túlnyomórészben

¹ Szláv nyelvtudósok szerint a cseh és a tót két különböző nyelv. A „cseh-szlovák“ nyelv az 1920 február 29-i nyelvtörvénynek a jogi alkotása. Egy előző törvényben (1919 március 13-i 139. sz.) még azt olvassuk, hogy a törvények és rendeletek hiteles szövege a cseh, amelyet hivatalos tót fordításban is közzé kell tenni.

csehek... az olvasókönyvekben olyan kifejezések vannak, amelyeket a tót tanulók nem értenek meg, azok sem, akik az egész tót irodalmát áttanulmányozták”.¹ Ezt azok a tótok panaszolják, akiknek a pittsburgi szerződés többek között iskolaügyi téren teljes autonómiát: saját iskolákat ígért.

Míg a csehek kisebbségi iskola- és általában kultúrpolitikáját az „egyenlősítésre“ (értsd: csehesítésre) irányzott törekvés jellemzi, gazdasági téren az egyenlőségnek, az egyenlő bánásmódnak nyomát hiába keressük. Az úgynevezett banktörvényektől, amelyek alkalmas eszközei a kisebbségi pénzüzetek prágai gyámság alá helyezésének, elsorvasztásának, az úgynevezett földreformig, cseh légionáriusoknak a színmagyar Csallóközbe telepítéséig és „maradékbirtokok“ cseh kézre juttatásáig olyan helyeken, ahol nagy az őslakó nincstelenek száma, Szlovákország és a Ruténföld őslakossága jogos igényeinek következetes semmibevevésével találkozunk az egész vonalon. Gazdasági téren különösen kirívóan kidomborodik a cseh kormányzatnak az a felfogása, hogy a Magyarországtól átcsatolt terület kontinentális kolóniája Csehországnak, kisebbségek lakta gyarmat, ahol az őslakosság fogalmi köre azonos a kisebbségekével, Szlovénzián éppúgy, mint a Ruténföldön.

A Ruténföld kérdésének külön fejezetet szentelt a kisebbségi szerződés: a „Kárpátoktól délre fekvő terület népének“ törvényhozási és adminisztratív autonómiát ígér azzal, hogy a hivatalnokokat „e terület lakói közül“ kell választani. A kisebbségi szerződésnek ez a része több-kevesebb megszorító módosítással belekerült Cseh-Szlovákia alkotmánylevelébe is. De ott aztán mindjárt meg is akadt. Gyakorlati meg nem valósításának tízesztendő jubileumához közeledik.² Az autonóm rutén területnek végleges határa a mai Szlovákia felé még ma sincsen megállapítva; az ideiglenes demarkációs vonal — cseh népszámlálási adatok szerint — kerekén nyolcvanezer rutént rekesztett ki belőle. A Ruténföld jelenlegi ideiglenes területén — ugyancsak cseh adatok szerint — 370.000 rutén és 100.000 magyar él. A nyugati határ kitolása után a kelet-szlovéniai rutén települési területtel együtt, nagyszámú keleti tótnak az autonóm rutén területbe való belefoglalása is elkerülhetetlenné válnék.

A ruténföldi autonómia alanyának a kisebbségi szerződésadta körülírását nehéz volna beskatulyázni a Renner-féle nemzetiségi autonómiák két fő fajának valamelyikébe: nem épül fel sem tisztán a területi, sem pedig kizárólag a perszonális (nemzeti) autonómia elvén. A saint-germaini szerződés az autonómiát a Kárpátoktól délre fekvő terület népének biztosítja. E területet ugyan a ruténeknek nevezi a kisebbségi szerződés; ennek az elnevezésnek, a jogos rutén igények sérelme nélkül, nem igen lehet más jelentőséget tulajdonítani, mint amely a „maxima pars pro toto“ megjelölésből folyik. A Ruténföld szigorúan néprajzi elhatárolása, egy pusztán ruténklakta autonóm egységnek, zárt nyelvterületnek a kihatása, — ha egyáltalában lehetséges — gazdasági abszurdum volna, már csak az autonóm törvény-

¹ Pechány Adolf: A Felvidék Közoktatásügye. 1927. 212. sk. lap.

² Árky Ákos: Ruszinszki küzdelme az autonómiáért. 1918—1928. 55. 1.

hozás és adminisztráció, valamint az oktatásügy költségeinek előteremtése szempontjából is. A gazdasági szempont parancsolóan beleszól az elméleti elképzelésekbe is. A Ruténföld esetében ez a gazdasági tényező nem keresztezi a rutén nemzeti érdeket, sőt egyenesen kedvez annak, hiszen az északkeleti rutén hegyvidéknek gazdasági szempontokból szükséges kiegészítése a tőle nyugatra eső kelet-szlovéniai terület hozzácsatolása révén egyúttal megszüntetné a rutének települési területének mai mesterséges kettészakítottságát is. Érthető tehát, hogy a kárpátaljai ruténség egyik fő panasza éppen gazdasági és néprajzi települési területek mesterséges kettészakítottságára vonatkozik. Igaz, hogy az egyesítés folytán, a rutén autonóm terület többnyelvűsége erősebben kidomborodnék. Autonómiája tehát csak a többnyelvű (rutén, tót, magyar és német) lakosság sejtyszerűen szervezett közös önkormányzatának, az — egymásba illeszkedő helyi autonómiákból kiinduló — együttműködésnek elvére támaszkodhatnék. E terület népességének közös gazdasági és különböző kulturális, nyelvi érdekei és kívánságai azok a főtényezők, amelyekből azok eredőjeként az autonómia méltányos és igazságos rendje kialakulhatna. A gazdasági és kulturális érdekeknek szintézise a kisebbségi problémák megoldásának új elméleti és gyakorlati kategóriája felé mutat, amely talán nem is új, hanem a gazdasági szempontot is jelentőségéhez mérten mérlegelő kombinációja a csupán zárt nyelvterületekre alkalmazható egynyelvű területi önkormányzatnak és a vegyesnyelvű területeken élő népesség gazdasági összetartozása felett elsikló perszonális nemzeti autonómia-rendszerek.

Az, hogy e fejtegetésekre a cseh-szlovák kisebbségi szerződésnek a trianoni kisebbségek egyikére vonatkozó rendelkezései adtak alkalmat, bizonyosága annak, hogy e szerződések tagadhatatlan hiányságai mellett is, egynémely vonatkozásban, alkalmas kiindulásul szolgálhatnak a kisebbségi probléma igazságos megoldásához. Jelenlegi alakjukban a politikai kompromisszumok többi szülötteinek gyöngéivel közös főhibájuk a kisebbségi szerződéseknek az, hogy a legtöbb kérdésben félúton megállanak; irtóznak a megoldás útjainak, módjainak szabatos lerögzítésétől, a kisebbségi jogok világos körülírásától. Mindazonáltal van a kisebbségi szerződéseknek egy erős „archimedesi“ pontja, az, amelyik jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot és ugyanazokat a biztosítékokat garantálja a kisebbségeknek, mint aminőket a többség élvez. Ennek az alapvető kisebbségvédelmi tételnek a gondolati magvát más szavakkal akként fejezném ki, hogy: a gazdasági és szellemi kultúra fejlesztésének ugyanazokat a lehetőségeit kell biztosítani a kisebbségek részére, mint amilyenek nyitva állanak a többség előtt. Ebben benne foglaltatik az is, hogy gazdasági téren az egyenlőség, nyelvi, kulturális téren a nemzeti sajátosságokból fakadó különbözőség megóvásának feltételeit, az általános kulturális fejlődésnek és haladásnak ezt a nagy erőforrását, kell a kisebbségek részére biztosítani. Amidőn a kisebbségi szerződések az „egyenlő bánásmód és ugyanazon biztosítékok“ egyik példájaként azt a jogot garantálják a kisebbségeknek, hogy iskolákat alapíthassanak és azokban saját nyelvüket használhassák, — erre a kulturális külön-

bözősége utalnak. Ez a különbözőség kizárja az erőszakos beolvasztást, a nyelvi és kulturális uniformizálást, de a szószerinti értelemben vett egyenlő elbánás elvébe torkollik, amidőn például a kisebbségi iskolák nyilvánossági joga kerül szóba, mert ez a kenyertadó, vagy legalább is kenyérkeresetre képesítő — szinte ironia számba megy ma ez a jelző — bizonyítvány, diploma révén már gazdasági kérdés is.

A szomszéd államokkal kötött kisebbségi szerződések tehát, még mai hiányos alakjukban is — a kisebbségvédelem nemzetközi jogi eljárási szabályainak hatályosabbá tétele mellett¹ — útját állhatnának annak, hogy a Magyarországtól elcsatolt területek kisebbségeit az utódállamok tervszerűen elnemzetlenítsék, gazdaságilag elzüllesszék. Ennek elengedhetetlen feltétele volna azonban az is, hogy az utódállamok e szerződések rendelkezéseit recipiálják és tényleg végre is hatják.

Az utódállamok uralma alatt élő kisebbségek jogi és tényleges helyzete, a fejlődési tendenciák tengelyébe állítva — a paragrafusok és a statisztikai számoszlopok csalóka kódén keresztül is — mást mutat: meredek lejtőt juttat eszünkbe, felső peremén a kisebbségi szerződésekkel, amelyek még nem eresztették elég mély gyökeret a nemzetközi bíraskodás szilárd talajába ahhoz, hogy a kisebbségek védelme tekintetében vállalt nemzetközi kötelezettségek megszegésének eredményesen gátat vethessen; hogy orvosolhassák a szuverenitás kopott köntösébe takaródzó belső jogszabályokkal és a még rajtuk is átgázoló önkényes végrehajtásukkal okozott kisebbségi sérelmeket. A lejtőn nincs megállás. Az utódállamok impériuma alatt álló trianoni kisebbségek menthetetlenül belezuhanak az elnemzetlenítés és a gazdasági pusztulás mélységébe, hacsak hitük, kitartásuk, élni akarásuk rá nem vezeti őket az eredményes védekezés útjára.

KÉSMÁRKY GYÖRGY

¹ A kisebbségi szerződések részletes kritikája nem fér e rövid vázlat keretébe. Összefoglalóan csak annyit, hogy különösen az alaki jognak, az eljárási szabályoknak kiépítése és a hágai Állandó Nemzetközi Bíróság intézményes és kötelező bekapcsolása révén a kisebbségvédelmi eljárás nemzetközi súlypontjának jogi fórum elé juttatása az a főkövetelés, amelynek politikusaink és jogtudósaink közül legillusztráltabb szószólói: gróf Apponyi Albert, báró Wlassics Gyula, Magyar Gyéza.